

не зможе без відома батьків змінити режим безпеки. Найголовніше, пояснити дитині, що не слід спілкуватися з незнайомими та не надсилати їм будь-які фото.

Результати дослідження можуть бути використані в галузі педагогічних та психологічних наук під час проектування, розробки методичних систем інформаційно-комунікаційних технологій навчання.

БІБЛЮГРАФІЯ

1. Livingstone S., Haddon L., Görzig A., Ólafsson K. Risks and Safety on the Internet / The perspective of European children. – London, 2011. – 198 p.
2. Smahel D., Wright M., The meaning of online problematic situations for children: European Social Fund and Czech Republic. – 2014. – 260 p.
3. Smith P. Cyberbullying: Its nature and impact on secondary school pupils / Smith P., Mahdavy J., Carvalho M., Fisher S., Russell S., Tippett N. // J. of Child Psychology and Psychiatry. – 2008. – V. 49. n 4. – P. 376–385.
4. Баева, И. А. Психологическая безопасность образовательной среды. – М., 2009. – 152 с.
5. Богатырева, Ю. И. Безопасный Интернет для школьников, родителей и учителей. – Воронеж, 2013. – 332 с.
6. Бочаров М.И. Обучение будущих педагогов совместному с администрацией обеспечению комплексной безопасности образовательного учреждения // Информатика и образование. – 2010. – №2. – С. 93–96.
7. Грачев, Г.В. Информационно-психологическая безопасность личности: теория и технология психологической защиты: Автореф. дисс. д-ра психол. наук. / Г.В. Грачев – М., 2000. – 42 с.
8. Грин С., Фенвик Л., Киселев А., Кот Д. Демократии и диктатуры? // Дети в информационном обществе. – 2012. – № 11. – С. 10–15.
9. Кара-Мурза, С. Г. Манипуляция сознанием. – М.: 2006. – 832 с.
10. Кон И. С. Что такое буллинг и как с ним бороться? // Семья и школа. – 2006. – №11. – С. 15–18.
11. Прививка от порно. // Дети в информационном обществе. – 2012. – №12. – С. 36–39.

12. Солдатова Г., Зотова Е., Лебешева М., Шляпников В. Интернет: возможности, компетенции, безопасность. – Москва, 2013. – 165 с.

BIBLIOGRAFIYA

1. Livingstone S, Haddon L, Görzig A, Ólafsson K. Risks and Safety on the Internet / The perspective of European children. – London, 2011. – 198 s.
2. Smahel D, Wright M. The meaning of online problematic situations for children: European Social Fund and Czech Republic. – 2014. – 260 s.
3. Smith P. Cyberbullying: Its nature and impact on secondary school pupils / Smith P., Mahdavy J., Carvalho M., Fisher S., Russell S., Tippett N. // J. of Child Psychology and Psychiatry. – 2008. – v. 49. n 4. – S. 376–385.
4. Baeva I.A Psychological safety educational environment. – Moscow, 2009. – 152 s.
5. Bogatyreva Y. I Safe Internet for students, parents and teachers. – Voronezh, 2013. – 332 s.
6. Bocharov M. I. Training future teachers and school administration in order to ensure safety of educational institution // Computer Science and Education. – 2010. – №2. – S. 93–96.
7. Grachev H. V Information and psychological security of personality: theory and technique of psychological defense: Dissertation abstract Dr. of Sciences. / Grachev H.V – M., 2000. – 42 s.
8. Green S, Fenwick L. Kiselev A, Kot D. Democracy and dictatorship? //Children in the Information Society. – 2012. – № 11. – S. 10–15.
9. Kara-Murza S. H Manipulation of consciousness. M : 2006. – 832 s.
10. Kon Y. What is bullying and how to deal with it? // Family and School. – 2006. – №11. – S. 15–18.
11. Vaccination against porn. // Children in the Information Society. – 2012. – №12. – S. 36–39.
12. Soldatova H, Zotov E, Lebedeva M, Shlyapnikov V. Internet: Opportunities, competence, safety. – Moscow, 2013. – 165 s.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Шишкіна Катерина Миколаївна – аспірантка кафедри психолого-педагогічних дисциплін Національного університету «Острозька академія».

Наукові інтереси: забезпечення інформаційної безпеки в Інтернет-просторі.

УДК 378.091.3

ОНЛАЙН-ОСВІТА: ПРОДУКТИВНІ СМИСЛИ ДЛЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ ТРАДИЦІЙНИХ УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ СТУДІЙ

Юрій ТИМОШЕНКО (Черкаси)

Постановка проблеми. Артикульована в заголовкові статті тема породжена не стільки прагненням авторів долучитися до обговорення нового явища в освітньому просторі, скільки численними системними зв'язками цього явища з інститутом освіти загалом і педагогічної дійсності зокрема. Йдеться, отже, про нагальну потребу наукового осягнення самого феномену онлайн-освіти і його вже помітного та прогнозованого впливу на традиційний університет як форпост світу знань.

Спостереження за блискавично стрімким поширенням онлайн-освіти, охопленням нею багатомільйонної різноконтинентальної аудиторії охочих до неформального здобуття академічних

знань, технологічною інноваційністю побудови процесу навчання в ній дають підстави припустити неминучість змін найближчим часом у назагал консервативній дидактиці вищої школи. Тим паче, що ці зміни заaktuалізовані необхідністю адаптації вищої освіти та її традиційних інституцій до реалій інформаційного суспільства в постіндустріальну епоху, продуктом якої стала онлайн-освіта.

Окрім того, інтерес до останньої виразно загострюється в контексті стратегії реформування українського освітнього сектору, а також перманентними умовами виживання вітчизняних вишів у нестабільній соціо економічній ситуації та кризових політичних станах.

Як резонно зазначають у своїх висновках і рекомендаціях міжнародні експерти Інституту ЮНЕСКО з інформаційних технологій в освіті, україноактуальним для неангломовних країн є впровадження масових відкритих онлайн-курсів (massive open online courses), які входять до «30 найбільш перспективних тенденцій у розвитку освіти до 2025 року» [4, с. 211]. Створення онлайн-освіти в цих країнах набуває особливої ваги в умовах розвитку інформаційно-комунікативних технологій на різних ділянках освітньої сфери. І хоча в неангломовних країнах, на думку освітніх аналітиків, «питанням інформатизації систем освіти... приділяється серйозна увага», однак «у більшості з них ідеї та принципи відкритої освіти і відкритих освітніх ресурсів поки що недостатньо широко відомі, а їх потенціал для поширення доступу до освіти і підвищення якості освіти залишається недооціненим» [4, с. 212].

До того ж, важливо усвідомити виклики, які ставить онлайн-освіта перед традиційними формами навчання, і передбачити у зв'язку з цим можливі зміни в них. Зрештою, глибока обізнаність із феноменом онлайн-курсів має стати науковою основою для підготовки чинної освітньої системи до неминучого інкорпорування цієї масової, відкритої форми здобуття знань. І це видається одним з найголовніших завдань вищої школи на нинішньому етапі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Утім, вивчення поки що нечисленного корпусу літератури з питань онлайн-освіти [18] засвідчує явно недостатній рівень осмислення означеного явища. Переважна кількість як зарубіжних, так і вітчизняних публікацій [6; 8; 9; 10; 12; 13] мають популяризаційне спрямування. Їхня риторика в основному зводиться до схвальної рецепції масових відкритих онлайн-курсів як вельми своєчасного й, безперечно, перспективного явища. Таке захоплення насамперед журналістів, представників громадськості, бізнес-структур цією інтелектуальною інновацією цілком зрозуміле й виправдане. Адже теперішній дискурс онлайн-освіти – живий, емоційний відгук на стадію запуску проекту (startup stage) у 2012 році і стадію росту (growth stage), що починається з 2013 року і триває дотепер. Більшість авторів прагне привернути увагу загалом до виду освіти, який, за задумом його творців і ентузіастів, кардинально вплине на освітню парадигму ХХІ століття й матиме відчутні наслідки для традиційних університетських студій. Тому-то з легкої руки популяризаторів масових відкритих онлайн-курсів їх проголошено справжньою революцією в освіті, співмірною з винайденням друкарського верстата Гутенберга.

Натомість консервативно налаштована частина авторів проявляє скептичне чи радше

стримане ставлення до подібної революції освітньої інноватики, надаючи перевагу академічним лекційним курсам у кампусах університетів. Основними аргументами в стриманій оцінці онлайн-курсів найчастіше фігурують відсутність безпосередньої педагогічної взаємодії між суб'єктами начального процесу і, звичайно, той факт, що завершує віртуальні курси незначна частина (лише 10–15 відсотків) тих, хто реєструється для їх вивчення.

Нарешті, третю групу становлять праці, написані в стилістиці зваженої дискусійної тотальності обговорення масових відкритих онлайн-курсів з урахуванням їхніх сильних і слабких сторін [2; 3; 5; 14; 15; 16]. Особливо перспективним здається тут аналіз онлайн-навчання під кутом зору виявлення його потенційних переваг для вдосконалення й осучаснення традиційних педагогічних технологій у контексті функціонування мережевої освіти.

Завдання окреслити й проаналізувати деякі ключові продуктивні смисли онлайн-освіти, які можуть бути застосовані в процесі модернізації університетської підготовки, і становить **мету пропонованої статті.**

Виклад основного матеріалу. Поява онлайн-освіти як альтернативи і/або доповнення традиційних університетських студій – що, власне, й маємо в підсумку з'ясувати – ставить на порядок денний філософської рефлексії, антропологічного, соціологічного, культурологічного, педагогічного дискурсів низку взаємопов'язаних питань про сьогодення і майбутнє (найближче та віддалене) освіти. З-поміж них виділимо, на наш погляд, щонайголовніші.

По-перше, освіта як особистісна цінність, як основа побудови власного світу, як невід'ємний складник життєвого шляху людини.

По-друге, трансформаційні процеси в соціальному інституті освіти як реакція на зовнішні гуманітарні й політико-економічні запити суспільства й на прогнози внутрішнього поступу.

По-третє, сучасна освітня політика як пошук балансу між реалізацією освітою своїх традиційних функцій і вимог ринку, між загальнолюдськими цінностями і неминучою комерціалізацією освітніх послуг.

По-четверте, шлях розвитку класичного університету на тлі жорсткого, прагматичного, конкурентного підходу до освіти; відповідність місії і академічних принципів університетів очікуванням споживачів освітніх послуг; спроможність нинішньої інфраструктури уможливити на практиці ідею пожиттєвої освіти, навчання через усе життя.

По-п'яте, глобалізаційні процеси в освітньому середовищі як виклик національним системам освіти і як стимул для них працювати на випередження.

Ясна річ, це лише коло ключових питань, які більшою чи меншою мірою потрапляють у смислове поле онлайн-освіти. Але й цього, думається, достатньо, аби дуже відповідально сприймати, а отже, ґрунтовно вивчати сутність і місце онлайн-курсів у сучасному освітньому ландшафті, зокрема їхню роль у трансформації архітекτονіки класичних університетів.

Чи закінчиться ця трансформація остаточним переходом університетів на четверту – глобальну, або електронну – стадію свого розвитку – питання спірне. Але одне можна стверджувати з упевненістю: модель інноваційного університету, що змінила дві попередні моделі освітнього й дослідницького університетів, нині зазнає досить потужного впливу мережевої освіти. Тому вже сьогодні інтелектуальні еліти задля збереження національних університетських культур мусять адекватно відреагувати на чинники, що зумовлюють розвиток онлайн-освіти, і на проблеми традиційних університетів, які вона оголює.

Серед перших вкажемо на: а) глобалізацію та інтернаціоналізацію вищої освіти; б) різке зростання попиту на доступ до університетських знань; в) вікове розширення числа тих, хто прагне навчатись у вищій школі; г) відкритий масовий доступ до інформаційно-комунікативних технологій; д) обмеженість фінансово-економічних можливостей для отримання якісних освітніх послуг у провідних університетах.

З-поміж других назвемо всім добре відомі проблеми у сфері вищої освіти: консерватизм, опірність інноваціям, заостенілість методик, острах перед кардинальними змінами, формалізм, відсутність плюралізму й справжньої варіативності освітніх програм, неефективність освітньої політики, невмілий реформаційний менеджмент.

З огляду на це онлайн-освіту треба сприймати як вельми серйозного гравця на освітньому полі, реального суперника традиційної університетської освіти.

Мовиться не тільки про боротьбу за аудиторію, інформаційний простір, талановиту молодь, а й про політичний, ідеологічний і культурний впливи. І це при тому, що онлайн-освіта перебуває ще в так званому циклі оброблення споживача (*hype cycle*) і має статус експериментального середовища. З цього приводу Філіп Альтбах, директор Центру вивчення міжнародної вищої освіти при Бостонському коледжі, постулює: «онлайн-курси сприяють укріпленню впливу західної академічної культури, посилюючи її гегемонію у сфері освіти»

[1, с. 10]. І підстави для такого твердження більш ніж очевидні.

З одного боку, масові відкриті онлайн-курси започаткували американські та канадські університети й компанії-провайдери. Їх ідеї підтримали й активно розвивають Великобританія, Австралія. Так, із понад 500 курсів найбільшої платформи онлайн-освіти Coursera майже три четверті розроблені в цих країнах і реалізуються на технологіях, створених американськими фахівцями.

З іншого боку, викладання більшості курсів забезпечує американська професура, спираючись знову-таки на американські підходи до вищої освіти і відповідно тамтешні методики. При такому стані речей через зміст курсів поширюються досягнення американської науки, методологія досліджень, вресгті-ресгт, культурні цінності й ідеологічні концепти США. Тож не залишає сумнівів, що «західні масові відкриті онлайн-курси мають всі шанси завоювати просту неелітарну аудиторію країн, що розвиваються, ще більш розширивши вплив провідних західних академічних центрів» [1, с. 12]. Тим самим ускладнюватиметься «розвиток потенційних альтернатив» (Філіп Альтбах) національних систем освіти, базованих на самобутніх цінностях національної культури.

Ця обставина – це один вагомий аргумент необхідності належної інтерпретації смислів онлайн-освіти та оцінки їхніх конструктивних і деструктивних наслідків для традиційних освітніх інститутів.

Як бачимо, онлайн-освіта – настільки багатогранний феномен, що навряд чи можливе в принципі його однозначне визначення. А тому замість загальної дефініції спробуємо дати відповідь на питання, чим є онлайн-освіта зокрема? Отже, онлайн-освіта – це: 1) один з найбільш дискусійних трендів сучасної освіти, її комплексної міждисциплінарної теорії; 2) нова освітня парадигма, породжена в контексті інформаційної епохи, постіндустріального суспільства, постнекласичного типу раціональності й постмодерністської культури; 3) спосіб масового поширення знань без будь-яких демографічних, соціально-економічних, культурних і географічних обмежень; 4) одне з новітніх досягнень інформаційних технологій, яке потенційно може змінити характер усталених віками освітніх практик; 5) інформаційно-комунікаційна технологія; 6) вид масової комунікації, що забезпечує інтерактивне спілкування в режимі реального часу за допомогою Інтернету; 7) механізм доступу до якісної безоплатної освіти для мільйонів людей у всьому світі; 8) складова цифрового освітнього контенту й глобального цифрового світу; 9) форма відкритої, мережевої, електронної

освіти, дистанційного навчання, їхнє логічне продовження; 10) педагогічна інновація в освітній царині.

Слід зазначити, що онлайн-освіта, як інновація, належить до типу так званих підривної інновацій (*disruptive innovation*). Згідно з відомим у теорії бізнесу поділом інновацій на підтримувальні й підривні, останні (на відміну від перших, що покликані вдосконалювати, модернізувати існуючі системи й процеси в освіті) завдяки своїй технологічній новизні та бізнес-моделі змінюють освітній ринок аж до його завоювання. Відбувається це за рахунок зменшення ціни, розширення доступу, підвищення комфортності отримання освітніх послуг і знаходження іншої цільової аудиторії. Не випадково книга професора Гарвардської школи бізнесу Клейтона Крістенсена (*C. Cristensen*), яку він присвятив аналізу «підривної інновації», має таку промовисту назву – «Дилема інноваторів: Як через нові технології гинуть сильні компанії» (1997).

Про те, як розуміти поняття підривної інновації в її застосуванні до онлайн-освіти, говорять у своїй змістовній доповіді про значення масових відкритих онлайн-курсів для вищої школи Лі Юань і Стефан Пауелл з Бостонського університету (Великобританія). За словами цих фахівців *Centre of educational technology and interoperability standards (CETIS)*, уже зараз університетам необхідно сповна скористатися підривним потенціалом масового відкритого навчання, оскільки «існує явна необхідність у нових бізнес-моделях та інноваціях у вищій освіті для того, щоб впоратися з труднощами соціальних і економічних змін у подальшому» [15].

Головний месидж онлайн-освіти офлайн-освіті (навчанню в кампусах) – полягає в тому, що суспільство починає сприймати й оцінювати освітній інститут передусім як доступний і зручний формат отримання особистісно і професійно значущої інформації. І цей факт зближує онлайн-студії з мас-медіа: і ті, і ті розраховані на масове інформаційне споживання. Масове звернення аудиторії з різних куточків світу до онлайн-курсів як систематизованої, адаптованої й дидактично структурованої інформації свідчить про актуальну потребу в ній. У цьому сенсі онлайн-освіту можна трактувати як самостійну інформаційно-пошукову діяльність користувача всесвітньої електронної мережі.

Під таким кутом зору дискусії про онлайн і офлайн-освіту переростають у полеміку довкола форми й шляхів отримання інформації, що трансформується в суб'єктні знання. Однак, як на нас, проблема, що постає у зв'язку з розвитком онлайн-освіти, набагато глибша. Полягає вона в тому, як суспільство сприймає освіту.

Для відповіді на це питання скористаємося міркуваннями чільного експерта з розвитку освіти й управління людськими ресурсами, автора педагогічного бестселера «Як школи придушують творчість» Кена Робінсона. В одному з інтерв'ю він резонно загострив увагу на двох «панівних типах сприймання, які й визначають поширення нових знань у світі», а саме: «освіта як послуга» і «освіта як суспільне благо» [11]. Перший тип освіти знайшов своє втілення в «сервісній» ролі університетів США і Англії, які, на кшталт ресторанів, надають клієнтоорієнтовані послуги, другий – пов'язаний з притаманним, скажімо, Франції чи Німеччині, розумінням освіти як обов'язкового елементу життя. За твердженням К. Робінсона, цей вододіл сприймання освіти як послуги (до речі, дуже недешевій) і як блага розмиватиме електронна освіта.

При цьому в К. Робінсона справедливо викликає тривогу споживацький підхід до інформації з Інтернету. «Подивіться, – каже він, – як ми читаємо новини, як ми аналізуємо інформацію, яку щоденно величезними обсягами отримуємо з мережі, – ми перестали бути читачами, а стали споживчими. Інтернет влаштований так, що й освітній контент легко перетвориться в продукт споживання. Ми надихаємося до запаморочення, будемо дуже багато знати, не розуміючи, для чого ми це робимо» [11].

Звісно, така небезпека споживацького ставлення до навчальної інформації підстерігає щонайперше онлайн-освіту. Однак у глобальному мережевому суспільстві не уникнути цієї загрози й традиційним інституціям освіти. Тим паче, що освіті в університетських кампусах уже давно закидають транслювання в монологічній формі масивів інформації без належного суб'єктного її осмислення й інтерпретації. Відтворювальні – з опорою на пам'ять – методики засвоєння знань не забезпечують переростання інформаційно-комунікативного рівня когнітивної діяльності у творчий та особистісно-смысловий рівні, що, як відомо, становить сутність герменевтичного підходу в освіті. Саме глибина розуміння інформації повинна стати індикатором ступеня її опрацювання й засвоєння.

Сказане однаковою мірою відноситься і до онлайн-курсів, і до офлайн-освіти. Опоненти перших чи не найголовнішим недоліком – після відсутності живого спілкування викладача зі студентами – визначають слабкість контролю за герменевтично-дискусивною діяльністю учасників електронного навчання, яка охоплює складні когнітивні процеси перцепції, декодування, перероблення, інтерпретації, осмислення, розуміння інформації, тобто шляхи перетворення її в знання й суб'єктні смисли.

Адепти освіти в університетських кампусах, критикуючи організацію здобуття знань поза ними, часто не враховують двох сильних моментів масових онлайн-курсів. З одного боку, це поліджерельність інформації, а отже, багатоканальність формування знань. Онлайн-освіта передбачає створення розгалуженої мережі надійних джерел інформації і зв'язків. Натомість, носієм знань в академічній аудиторії зазвичай є викладач, а також підготовлені ним же дидактичні матеріали. Так звані списки рекомендованих джерел, що незмінно супроводжують лекційні курси й семінарські заняття – це радше непорушний ритуал і атрибут академічного перевантаження навіть найсумлінніші студенти вряди-годи відкривають (але навряд чи дочитують до кінця) товстелезні томи компетіуму переважно вчорашнього знання.

На такому фоні традиційних академічних студій вигідно вирізняється інший привабливий бік онлайн-освіти – конективізм як методологія процесу спільного навчання. У поєднанні з конструктивізмом – концепцією конструювання знань, що виникла в контексті швидкого зростання обсягів інформації в другій половині ХХ століття, конективізм виявився теорією, адекватною філософським інтенціям масової мережевої освіти. Покладена в його основу ідея колективної педагогічної взаємодії відбиває в собі особливості інформаційної навчальної діяльності в мережі. Потрапляючи в цифровий інформаційний простір, той, хто навчається онлайн, використовує як наявні вузли джерел і зв'язків, так і формує персональну навчальну мережу. Пошук розпорошеної в базах даних інформації, відбір і зв'язування її елементів у більш-менш цілісну картину знань та їх поширення здійснюється в онлайн-навчанні не лише індивідуальними зусиллями, а й колективними, тобто за допомогою інших суб'єктів. Результатом чого стає спільне формування знань, інтегративний процес їх вироблення. Словом, цінність конективізму як нетрадиційного дидактичного підходу зумовлена тим, що слухачі онлайн-курсів навчаються один в одного.

Виятково вагому роль відіграє конективізм у масових відкритих онлайн-курсах проблемного характеру. Промовистим прикладом тут може бути курс «Історія і майбутнє (головно) вищої освіти» (History and Future of (Mostly) Higher Education), який веде Кеті Девідсон (Cathy Davidson), професор університету Дьюка, на платформі Coursera. В основі задуму курсу – оцінка традиційної вищої освіти і створення нової освітньої парадигми, яка враховувала б потреби сьогодення і виклики майбутнього. Для того, щоб реалізувати спільно з викладачем мету курсу,

його учасники – а це кільканадцять тисяч осіб – об'єдналися в групи за сферою професійної діяльності (освітняни, державні службовці, представники некомерційних структур та інші) й обмінюються досвідом щодо означеної проблеми. Такий різнобічний погляд на історію й перспективи розвитку вищої школи визначає сутність методології курсу: «співпраця на основі відмінностей» (collaboration by difference). Тому то надзвичайно важливим способом інтерактивної взаємодії суб'єктів онлайн-навчання, на засадах конективізму дослідники якраз називають обмін «артефактами розуміння» [3]. До них належать ресурси, створені самими учасниками онлайн-курсів: пости в блогах, вікі-сторінки, ментальні карти (інтелект-карти, карти пам'яті, асоціативні карти, діаграми зв'язків), інфограми, підкасти, стрінкасти, конспекти і т. ін. Кожен окремо взятий артефакт «можна розглядати, – пише Костянтин Бугайчук, – як знімок ділянки мережі і зв'язків між поняттями й ідеями, які автор зміг встановити в ході вивчення теми курсу. Це, по суті, мережа, яку він побудував у своїй свідомості й подав для обговорення рис інших учасників» [3].

Обмін інтерпретаційними артефактами розширює знання, поглиблює смислове сприймання інформації, її рефлексію. Тим самим розвивається інтелектуальний потенціал особистості, що навчається за допомогою онлайн-технологій. За подібними артефактами криється рівень розуміння навчального матеріалу, що має неабияке значення для контролю дистанційного процесу засвоєння знань.

До цього додається і те, що учасники масових відкритих онлайн-курсів мають перевіряти й оцінювати роботу інших співкурсників, компенсуючи таким чином відсутність суцільної поточної перевірки студентських робіт викладачем. З цього приводу Мерілен Колтер (Стенфордський університет – Leland Stanford Junior University, США) зауважує, що «оцінка від своїх товаришів слугує інтегральною частиною платформи МВОК, забезпечуючи ефективний зворотній зв'язок із колосальним масивом студентських робіт» [6].

Зі всього сказаного вище стосовно особливостей опанування знань у процесі електронного навчання видається безсумнівним той факт, що онлайн-освіта, крім усього іншого, – «безпрецедентний набір даних про те, як люди обробляють і засвоюють інформацію» [17], що вони розуміють і що не розуміють. Унікальність показників, пов'язаних зі сферою навчання величезної кількості учасників різного віку, ментальності, культурного середовища, соціального статусу, рівня освіченості робить онлайн-освіту експериментально-дослідницьким полем для вчених-педагогів з класичних

університетів. Навчальна аналітика (learning analytics) масиву фактографічного матеріалу онлайн-освіти і його теоретична інтерпретація можуть бути використані в оптимізації навчально-когнітивної діяльності студентів вишів, розробленні й коригуванні дидактичних комплексів і методик викладання.

Можливо, слова Дафни Коллер (Daphna Koller), відомої ентузіастки мережевого навчання, про те, що освітні онлайн-платформи – це шанс «перетворити навчання людини – як предмет вивчення й дослідження – у точну науку» [10], звучать сьогодні як перебільшення. Однак уже сама наявність такого інструмента, яким є онлайн-освіта, для посилення точності педагогічних досліджень, стимулюватиме наукові пошуки в цьому напрямку.

Висновки. Аналіз окреслених у статті смислів масових відкритих онлан-курсів дає підстави для загального висновку про їх продуктивні можливості в центральному сегменті вищої школи – університетській освіті.

Імовірно, у сценарії майбутнього вищої освіти онлайн-університет (Online university) виконуватиме одну з провідних ролей. Але він не зможе перебрати на себе класичну місію традиційного університету (Traditional university) – формування національних еліт. Тим часом під впливом онлайн-освіти частина традиційних університетських закладів, очевидно, трансформується в модель гібридного університету (Hybrid university), що поєднуватиме навчання в кампусах (face-to-face learning) з онлайн-навчанням (online learning).

Тож погоджуючись з тезою авторитетного фахівця в галузі відкритої електронної освіти Сергія Щенникова про те, що «дослідження ефективності ... ролі й місця електронного навчання в сучасній освіті відірвано від аналізу контексту освітньої парадигми мало-продуктивне», усе ж не можемо беззастережно прийняти його думку щодо безплідності застосування електронного навчання в рамках класичної парадигми «через технологічне вдосконалення традиційної університетської моделі» [14, с. 84]. Адже класична парадигма й основана на ній модель традиційного університету залишаються панівними в сучасній освіті. Та навіть більше, вони – одне з ключових джерел нинішньої освітньої кризи. У той же час некласична концепція освіти з її ідеєю антропоцентризму, гуманістичної філософії та психології, на превеликий жаль, дуже повільно пробивається в освітню масову практику. Це ще теоретичний конструкт, який навіть на рівні колективної педагогічної свідомості не став доконечним фактом. Ось чому, на наш погляд, когнітивний потенціал електронної освіти можна і треба розглядати як механізм модернізації

навчального процесу в класичному університеті і водночас як каталізатор його інтеграції в мережеве освітнє середовище, і – як результат – прийняття ним цінностей мережевого суспільства.

Однією з таких цінностей якраз і є онлайн-освіта, яка демонструє необмежені можливості створення і масового споживання знань. Таким чином онлайн-освіта задовольняє суспільний й особистісний попит на знання – базову потребу людини інформаційної доби. Відомий український філософ і педагог Василь Кремень справедливо наголошує на важливості поєднати інформаційні технології «з цінностями й проблемами, що виникають із нагальних потреб та життєвого досвіду людей в інформаційну епоху» [7]. Саме це, на переконання вченого, й має стати відмінною рисою нової політики в мережевому суспільстві [7].

Оскільки онлайн-освіта являє собою відповідь мережевого суспільства на потреби сучасної людини, то інтелектуальна еліта, сконцентрована в університетських центрах, має включити електронне навчання в освітню політику. І чим швидше це буде зроблено, тим рельєфнішим стане місце традиційного університету в глобалізованому світі.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Альтбах Ф. Дж. Массовые открытые онлайн-курсы как проявление неокolonialизма: кто контролирует знания / Филип Дж. Альтбах // Международное высшее образование. – 2014. – № 75. – С. 10–12.
2. Бебнев А. Е. Массовые открытые онлайн курсы как новая инновационная тенденция образовательной сферы [Электронный ресурс] / Бебнев А. Е. // Современные проблемы науки и образования. – 2013. – № 6. – Режим доступа : <http://www.science-education.ru/113-11491>.
3. Бугайчук К. Л. Массовые открытые дистанционные курсы: история, типология, перспективы / К. Л. Бугайчук // Высшее образование в России. – 2013. – № 3. – С. 148–155.
4. Информационные и коммуникационные технологии в образовании: монография / под ред. Бадарча Дендева; Институт ЮНЕСКО по информационным технологиям в образовании. – М.: ИИТО ЮНЕСКО, 2013. – 320 с.
5. Келли Э. П. Больше, чем реконструкция: инновации в области высшего образования [Электронный ресурс] / Эндрю П. Келли, Фредерик М. Хесс; пер. Илона Урбан, Виталина Лаптева. – Режим доступа : <http://inoo.omsu.ru/588-dva-perevoda-o-mook.html>.
6. Котлер М. Массовые открытые онлайн-курсы [Электронный ресурс]: [доклад на Всемирном конгрессе ИФЛА (17–23 авг. 2013 г., Сингапур)] / Мэрилен Котлер; пер. А. И. Земскова. – Режим доступа: http://www.gpntb.ru/ntb/ntb/2014/8/ntb8_6_2014.pdf
7. Кремень В. Освіта: ціннісні орієнтири мережевого суспільства / Василь Кремень // Дзеркало тижня. – 2013. – №31. – 30 серпня.
8. Мак-Гір Р. 5 питань про масові онлайн-курси, на які має знати відповідь адміністрація кожного ВНЗ [Електронний ресурс] / Роберт Мак-Гір; пер. Анна Бурдиляк. – Режим доступу: <http://prometheus.org.ua/5-question-about-moocs/>
9. Мінц С. 10 викликів – майбутнє масових відкритих онлайн-курсів [Електронний ресурс] / Стивен Мінц; пер. Аліна Кириєнко. – Режим доступу : <http://prometheus.org.ua/mooc-future/>
10. «Образовательный процесс не менялся со времени изобретения печатного станка» [Электронный ресурс]: интервью с основательницей

Coursera [Дафной Коллер] // THEORY&PRACTICE: [сайт] – Режим доступа: <http://theoryandpractice.ru/posts/7322-obrazovatelnyy-protsess-ne-menyalsya-so-vremeni-izobreteniya-pechatnogo-stanka-intervyu-s-dafnoy-koller>

11. «Онлайн-образование как воздух. Мы им надеемся до головокружения» [Электронный ресурс] : [интервью с Кеном Робинсоном] // Slon Magazine. – 2014. – 6 ноября. – Режим доступа : <http://slon.ru/insights/1178699/>

12. Примаченко І. Масові онлайн-курси – шанс для української освіти [Електронний ресурс] / Іван Примаченко. – Режим доступу : http://prometheus.org.ua/mooc_chance_for_ukrainian_education/

13. Травкин И. Ю. Массовые открытые онлайн-курсы: американская модель и перспективы ее развития [Электронный ресурс] / И. Ю. Травкин // Networked Environments for Lifelong Learning. – [03.01.2014]. – Режим доступа : <http://nell.ru/static/pubs/2014/xmoocs/>

14. Шенников С. А. Дидактика электронного обучения / С. А. Шенников // Высшее образование в России. – 2010. – №12. – С. 83–90.

15. Юань Ли. МООК и открытое образование: Значение для высшего образования. Белая книга [Электронный ресурс] / Ли Юань, Стефан Пауэлл; пер. Виталина Лаптева. – Режим доступа : <http://publications.cetis.ac.uk/2013/667>.

16. Kelly A. P. Disruptor, Distracter, or What?: A Policymaker's Guide to Massive Open Online Courses (MOOCs) [Electronic Resource] / Andrew P. Kelly // Bellwether Education Partners: [site]. – [S. I. 2014]. – Mode of access: http://bellwethereducation.org/sites/default/files/BW_MOOC_Final.pdf

17. Koller D. What we're learning from online education? [Electronic Resource] : [video lecture] / Daphne Koller. – Mode of access: http://www.ted.com/talks/daphne_koller_what_we_re_learning_from_online_education?language=ru#t-1223530.

18. MOOK's: A Systematic Study of the Published Literature 2008 – 2012/ Tharindu Rekha Liyanagunawardena (University of Reading, UK), Andrew Alexander Adams (Meiji University, Japan), Shirley Ann Williams (University of Reading, UK) // The international Review of Research in Open and Distributed Learning. – 2013. – Vol.14, № 3. – P. 202–227.

BIBLIOGRAFIYA

1. Al'tbakh F. Dzh. Massovue otrkutue onlayn-kursu kak proyavlyenye neokolonyalizma: kto kontrolyruet znaniya / Fylyp Dzh. Al'tbakh // Mezhdunarodnoe vusshee obrazovanye. – 2014. – № 75. – S. 10–12.

2. Bebnv A. E. Massovue otrkutue onlayn kursu kak novaya ynnovatsyonnaya tendentsyya obrazovatel'noy sferu [Elektronnyy resurs] / Bebnv A. E. // Sovremennue problemu nauky u obrazovanyya. – 2013. – № 6. – Rezhym dostupa : <http://www.science-education.ru/113-11491>.

3. Buhaychuk K. L. Massovue otrkutue dystantsyonnye kursu: ystoyua, typolohyya, perspektyvy / K. L. Buhaychuk // Vusshee obrazovanye v Rossyy. – 2013. – № 3. – S. 148–155.

4. Ynfornatsyonnye y kommunikatsyonnye tekhnolohyy v obrazovanyu: monohrafyya / pod red. Badarcha Dendeva; Ynstytut YuNESKO po ynfornatsyonnum tekhnolohyyam v obrazovanyu. – M. : YYTO YuNESKO, 2013. – 320 s.

5. Kelly Э. P. Bol'she, chem rekonstruksyya: ynnovatsyy v oblasti vussheho obrazovanyya [Elektronnyy resurs] / Эндриу Р. Келли, Фредерик М. Кхесс; пер. Ylona Urban, Vytalya Lapteva. – Rezhym dostupa: <http://ino.omsu.ru/588-dva-perevoda-omook.html>.

6. Kotler M. Massovue otrkutue onlaynovue kursy [Elektronnyy resurs]: [doklad na Vsemyrnom konhresse YFLA (17

– 23 avh. 2013 h., Synhapur)] / Morylen Kotler; per. A. Y. Zemskova. – Rezhym dostupa: http://www.gpntb.ru/ntb/ntb/2014/8/ntb8_6_2014.pdf

7. Kremen' V. Osvita: tsinnisni oriyentyry merezhevoho suspil'stva / Vasyli' Kremen' // Dzerkalo tyzhnya. – 2013. – №31. – 30 serpnya.

8. Mak-Hir R. 5 pytan' pro masovi onlayn-kursy, na yaki maye znaty vidpovid' administratsiya kozhnoho VNZ [Elektronnyy resurs] / Robert Mak-Hir; per. Anna Burdylyak. – Rezhym dostupu: <http://prometheus.org.ua/5-question-about-moocs/>

9. Mints S. 10 vyklykiv – maybutnye masovyykh vidkrytykh onlayn-kursiv [Elektronnyy resurs] / Stiven Mints; per. Alina Kyriyenko. – Rezhym dostupu : <http://prometheus.org.ua/mooc-future/>

10. «Obrazovatel'nyy protsess ne menyalsya so vremeni yzobretenyya pechatnoho stanka» [Elektronnyy resurs]: ynterv'yu s osnovatel'nytsey Coursera [Dafnoy Koller] // THEORY&PRACTICE: [sayt] – Rezhym dostupa: <http://theoryandpractice.ru/posts/7322-obrazovatelnyy-protsess-nemenyalsya-so-vremeni-izobreteniya-pechatnogo-stanka-intervyu-s-dafnoy-koller>

11. «Onlayn-obrazovanye kak vozdukh. Mu ym naduhymysya do holovokruzhenyya» [Elektronnyy resurs] : [ynterv'yu s Kenom Robynsonom] // Slon Magazine. – 2014. – 6 noyabrya. – Rezhym dostupa : <http://slon.ru/insights/1178699/>

12. Prymachenko I. Masovi onlayn-kursy – shans dlya ukrayins'koyi osvity [Elektronnyy resurs] / Ivan Prymachenko. – Rezhym dostupu: http://prometheus.org.ua/mooc_chance_for_ukrainian_education/

13. Travkyn Y. Yu. Massovue otrkutue onlayn-kursu: amerykanskaya model' y perspektyvu ee razvytyya [Elektronnyy resurs] / Y. Yu. Travkyn // Networked Environments for Lifelong Learning. – [03.01.2014]. – Rezhym dostupa : <http://nell.ru/static/pubs/2014/xmoocs/>

14. Shchennykov S. A. Dydaktyka elektronnoho obuchenyya / S. A. Shchennykov // Vusshee obrazovanye v Rossyy. – 2010. – №12. – S. 83–90.

15. Yuan' Ly. MOOK y otrkutue obrazovanye: Znachenne dlya vussheho obrazovanyya. Belaya knyha [Elektronnyy resurs] / Ly Yuan', Stefan Pauell; per. Vytalya Lapteva. – Rezhym dostupa : <http://publications.cetis.ac.uk/2013/667>.

16. Kelly A. P. Disruptor, Distracter, or What?: A Policymaker's Guide to Massive Open Online Courses (MOOCs) [Electronic Resource] / Andrew P. Kelly // Bellwether Education Partners: [site]. – [S. I. 2014]. – Mode of access: http://bellwethereducation.org/sites/default/files/BW_MOOC_Final.pdf

17. Koller D. What we're learning from online education? [Electronic Resource] : [video lecture] / Daphne Koller. – Mode of access: http://www.ted.com/talks/daphne_koller_what_we_re_learning_from_online_education?language=ru#t-1223530.

MOOK's: A Systematic Study of the Published Literature 2008 – 2012/ Tharindu Rekha Liyanagunawardena (University of Reading, UK), Andrew Alexander Adams (Meiji University, Japan), Shirley Ann Williams (University of Reading, UK) // The international Review of Research in Open and Distributed Learning. – 2013. – Vol.14, № 3. – S. 202 – 227.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Тимошенко Юрій Васильович – кандидат філологічних наук, доцент кафедри педагогіки вищої школи та освітнього менеджменту Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Наукові інтереси: онлайн-освіта.